

משום טעמי בטחון, טרם הגיעה השעה לניתוח כולל ופומבי של לקח המלחמה בכלואו. ברם, מן הראוי לציין כמה ציונים העשויים להבהיר ולהסביר את גורמי הנצחון העיקריים, ביניהם את נקודות-התורפה של האויב, אשר כמובן, הפקנו זמן תועלת. והגם שבצאות ערב שונים היו אפשר בכל זאת לסכם את החולשות המשותפות פחות או יותר, לכולם. להלן העיקריות שבהן:

● מלחמת מדינות ערב בישראל היתה מלחמה ששלטים כפו על עמיהם, שלא מצרכיהם האורגניים של עמים אלה, כלומר שלא לשם הגנה על קיומם או על חירותם. עובדה זו היא שריפתה את כוח עמיתו של האויב וגרמה ש"יילקה ברוח נמוכה, בעוד שהישוב העברי נלחם הפעם למען קיומו וחירותו, — מלחמת אינ-ברירה, מבחינת סיכויי האחרון, תוך ידיעת תוצאות כשלונו האפשרי וצדיקת מטרותיו. הצבאות הערביים לקו בחוסר מיקוד עליון אחיד, בבחינת רשות-מלחמה עליונה לכל החזיתות. ממשלות ערב היו מחולקות ביניהן, לפי אהדותיהן השושלתיות ולפי יגודי האינטרסים המדיניים שלהן ואילו כל אחת כשלעצמה לקחה בחוסר אחדות אומית וחברתית בתחומיה. היא, כל אלה היו סיגים לעזרה ההדדית, שעשויות היו להגיש לו, ובשל לחיאתם כוחותיהן ולניצול נקודות-התורפה בחזיתותיהן, ובשל כך חלשה היתה עמיתן כשגויצ תור האופנסיביות שלנו. לעומת אלה, במחנה אנו, שררה בדרך-כלל אחדות לוחמת. כל העם על כוחותיו המדיניים, סרו למרות אחת ונלחמו בסיקוד-עליון אחיד, במלוא המשמעות המתחייבת מכך.

● האויב לא מיצה את מלוא הפוטנציאל של כוח-האדם שלו. למעשה גייסו ממשלות ערב צבאות קטנים לגבי אוכלוסייתן, אם כי בצמצומם זה, עלו מבחינה מספרית, על כוחות צה"ל, אולם לא כדי השגת יתרון מרבי. עובדה זו מתבארת בנחשלותם הכללית של המשטרים הפאודליים בארצות ערב, שאיכות שליטיהן למצב המדיני-העמ, ופחדם מפני תסיסה חברתית הכרוכה בהרמתם של אלה משפל הבערות והתחלואים שבהם הם נתונים, הצבת הצבאות הסדירים על הגנת המשטר הפנימי, בלא עתודה עממית מאורגנת — שמה יקום העם המאוחד, על שליטיו.

כנגד זאת, היישוב העברי מיצה את כוח-האדם שלו מיצוי כוללני. היחס המספרי של הכוחות המדיניים לגבי האוכלוסייה, הכריע לטובתנו.

האש" הראשונה. רבים מהלוחמים — טוראים ומפקדים — רכשו נסיון קרבי אישי. הוא הדין לגבי המסגרות היחיד-חיות, החל במחוליה והכיתה, דרך המחלקה, הפלוגה והגדוד וכלה במסגרת החטיבה. רוב רובן של היחידות הפול-שות, היו חסרות נסיון קרבי כלשהו, הגם שהיו מאומנות יפה, במסגרות פשוטות, סטנדרטיות. אמנם, הלגיון העברי ירדני, וזה לנסיון כלשהו בדיכוי המרד של ראשי-עלי, בעיראק, וכן גם בשולי המערכה הבריטית על סוריה, ב-1941, אולם היה זה נסיון מוגבל בתכנון הצבאי.

● צבאותיהם הסדירים של הפולשים זוללו כבושר הלחי-מה של הערבים המקומיים. דבר זה הוציא מעגל הלחי-מה אלפי גברים בריאים, המטיבים להכיר את הארץ והכשיר רים למלחמת-גדילה בעין. עובדה זו לא רק שהגבילה את היקף כוחותיהם המדיניים אלא שהשאירה רבים ללא אר-גון ולא נלחמו כלשהו במאמץ-המלחמה, וכך גיטלה מהם האפשרות אפילו להגן על כפריהם במיעולת. גישה זו גם הגדילה את מספר המועמדים למחנות הפליטים, שהרי טב-עי הדבר כי אוכלוסייה בלתי מאורגנת במסגרת הגנתית, תהיה נוטה להכלה ומוססה, לאחר כשלונו של צבאות מר-שעיהם. לא כך אירע ביישוב העברי: ה"הגנה" רתמה למאמץ המלחמה את רוב האזרחים. ארגונן של כל הנקר-זות העבריות במערכת קנה-הנגרות — וביחוד בהתיישבות החלוצית, בספר כבורף, — עשתה את האזורים העבריים לרשת מצודות-קיפוד שהותה את שלד מערכת ההגנה של היישוב והמדינה. דבר זה לא רק ששילב את רוב חלקי הציבור במאמץ-המלחמה, והפחית את תועפות הבהלה וה-גטיה למנוסה, אלא ששרר חלקים גדולים של חיל-השדה מתפקדי-הגנה כבילה ואיפשר יחד עם זאת את התרכזותם לצורך תפקידים העיקרי — מיגור האויב בדרך של אופנסי-בה. אין ללמוד מכך שהכל היה שפיר במחנה. הנשיאה בעול המאמץ והלחמים לא התחלקו במידה שווה: התעשייה הכל-לית לא נוצלה במידת הצורך והאפשרות. לא חסרו נהגים מרוח-מלחמה ומעסקי ספרות ועוד מספר ליקויים שגב-עו מטיבו של המשטר המדיני והציבורי הפנימי. אך על הכל היה מיגור ניכר בגיוס כוח האדם ויצודו בשעה הנכר-נה והמצופה, ברם, ככלות הכול, הארגון הציבורי הפנימי של היישוב העברי עלה לאין ערוך על זה של אויביו והוא תרם את חלקו בנצחון.

דויתם. אין ספק כי יעילותו של שירות המודיעין, הייתה אחד הגורמים העיקריים בתכנון ובביצוע הנכון של מרבית מבצעיו.

● חולשה נוספת במערכות האויב נבעה מליקויי המשר-טר והנהגה בצבאותיו. המבנה הפיאודלי של החברה הער-בית שרר, למעשה, גם בחיי הצבא. המעמדות השליטים בכל-כלה ובשלטון האזרחי, היו את מעמד הקצונה בצבא, אפי-לו בשעה שכמה מהם לא התאמו לתפקידיהם. ואילו, בני המעמד הנמוך כביכול, — הארסיים והפועלים — היו את שורות הטרואים ושימשו, מה שמכנים "בשר לתות-חיים". המרחק בין הטרואים למפקדים, בכל הנוגע ליחסי-יחסיים, רמת-האימה, נשיאה בעול, ומידת-הסתכנות, היה גדול עד מאוד. רוב הקצינים זוללו בחייליהם ורוב החיילים שטמו את קציניהם, וכך נתהוותה ביניהם מחיצה, ואזירה של אי-אמון השתררה בקרב חלק ניכר מן היחידות. ליכור-דם של הצבאות, שהינו הנאי ראשוני להצלחה — נתרופף, אם בימים כתיקונם היה בכוחה של המסגרת והמשמעת הפור-מאלית, לקיים את ליכודן של היחידות. הגה בימים קשים של מלחמה, גבר הריסון הליכודי ותערער במידה ניכרת. לא כך היה בצבאנו. ברוב היחידות שררה צמידות בין המפק-דים לטרואיהם וליחידותיהם. היכרות אישית, היעור הבד-לים מעמדיים, יחסים של חברות בין הלוחמים לכל דרגותיהם, העמיקו את האמון ההדדי, הגבירו את הליכוד ביחידות, ועם זאת אף את יעילותן, נהגו ומשטר זה, לא רק שלא פגע במשמעת אלא הגביר אותה, שכן, הכרה היתה יסוד-מוסד, בשעה שגינות המשטר והסדר שימשו רק אמצעי שני במעלה, אם כי אמצעי שאין לחתר עליו.

● המפקד העברי, ביחוד בדרגות הראשונות והבינו-ריות, עלה בהרבה על המפקד הערבי, כמנהיג קרבי וכמח-נך. כל היודע את חשיבותו המכרעת כאדם המשפיע במישורין של הלוחמים והאזרחי באורח בלתי אמצעי על הנחלת הקרב, יבין על נקלה כי רמת הסיקוד הייתה אחד המנוסים הראשר-נים במעלה, בהשגת הנצחון.

● בעוד שהצבאות הפולשים היו זרים בארץ, ואף הנתשו על ערביי המקום, שאותם הם אמרו להושיע, כביר-כול — הגה רוב הלוחמים העבריים החתיקים, ביחוד המפק-דים, היטיבו להכיר את הארץ ולהיעזר במבנה הטופוגרפי, בעיצוב הנצחון.

כך נצחנו!

סמך
ינאל
אלון

של צבאות-האויב. ארגונו של צבא חדיש, הוא מפעל מורכב ומסובך. הבנת קורנות המלחמה, ידיעת השימוש באמצעי-הלחימה החדישים והפעלתם המדויקת של מכשירים טכניים, מחייבות רמה השכלתית ותרבותית גבוהה, ביחס. ואילו צב-אות ערב לא תמיד הפעילו ביעילות מספקת אף אותם אמצעים שהיו בשרותם, אם כי היעזרו לרמת-פעולה גבוהה, לגבי הברות שררה בכלל בשרותיהם. לזכרונם, היתרון האינטי-לקטואלי של הלוחמים העבריים הגביר את יעילות כוחותי-נו ואיפשר לנו לנצל ניצול נמרץ את מעט נשקנו, אף להגיע לכושר קטני גבוה.

● הצבאות הערביים למדי את מיבניהם וחיכו את אורחות לחימתם של צבאות אירופיים, מעשה תעתיק, ללא אבחנה, בלא לסגלם לנתונים השוררים. מבנים אלה אצל עמי אירופה, נוצרו, בדרך של התפתחות היסטורית, אולם לא התאימו לתנאיהן הכלכליים המדיניים והמנטליים, המיוחדים לארצות ערב הנחשלות. מאכן ודאי גם נבעה העובדה שהגייסות הערביים נקטו דרכי-לחימה ותכסוסי-קרב פשוטים וברמה נמוכה ביחס, כשאויביו מספר לוחמים. הם נזחו כללה את ניצול דרכי הלחימה הזעירה (כתוספת והשלמה למער-כות הצבאות הסדירים), שיטה ההולמת יפה את אופיים ובשרם של הערבים, המתאימה לנוף הארץ ולנתוני המער-כה. כנגדם, היטיבו רוב מפקדינו, ללמוד מניסיונם של צבאות זרים, אולם עם זאת נשארו נאמנים לגישתם המקורית בהת-אימם את המבנים ואורחות-הלחימה לתנאיהן המיוחדים בכוח-אדם, בכמות ואיכות הציוד שברשותנו, בטיב האויב, ובנסי-בות המדיניות, וכן בשאר גורמים יציבים ובשתנים. הגמיי-שות האופרטיבית, שהיתה תוצאה וגורם כאחד, היא שהיחיד-תנו, ללא ספק אחד הגורמים הראשיים שסללו את הדרך לניצ-חוננו, בהשאינה פתח למעוף, ליוזמה, לרוח תוקפנית ולמי-ציאת פתרונות דינאמיים לבעיות המתחלפות. חדשות לבק-ריות, עלות ורדת עם השתנות המצבים. בזכותה נוצלה אסטר-טגיית הגישה העקפית, עד כדי מיוזמה הגמור, מכעט. היא עזרה אורחות לחימה גמישות, — ביחידות גדולות כב-יחידות קטנות, לפי שיטות הלחימה הסדירה ולפי דרכי-הגדילה, ובכל לכל נקטה שילוב נכון של שתי שיטות-גם יחד, בפעולות-יוזם ובפעולות-לילה, בהתאם לצרכי המל-חמה. רבנותיה זו וברכי הפעלת החיילות, איפשרה לנו במקרים רבים, להפתיע את האויב ולהכריעו ללא עדיפות בכני-אדם ובאש — שכן ההפתעה, כידוע, הנה עקרון רא-שון במעלה במלחמה.

● החלטת המנהיגות הערבית בראשית המלחמה, לפי-נות את האוכלוסייה הערבית מאזורים מעורבים שנכבשו, ההל-טה שנתכונה להקל על היערכות האויב, — נמצאה מחבלת קשות במערכותינו ומביאה בדעיבה, תועלת צבאית מדינית למערכתנו. מסתבר, כי בהחלטתם זו נתכוננו מדינות ערב לשני זברים: ראשית, למנוע אפשרות של היחצרות יחסים קנינים בין יהודים וערבים באזורים הכבושים, ושנית, "לנ-קוט שטחים" לקראת פלישתם הקרובה. אסטרטגיה זו הפ-כה להם לרושץ מבחינה צבאית, לא פחות מאשר מבחינה מדינית. עם ראשית הפינויים המתכוננים, נתערערה רוח הע-רבים והפינויים הפכו לבריחה המונית אשר הוסיפה נטל ארגוני על הנהלת המלחמה הערבית. חסמה את עורף התח-בורה של האויב, בשעת הקרבות, ונשאה עמה רוח תבוט-נות אל מרכזי העורף הערבי. דבר זה הקל הרבה על כוחות ה"הגנה", ולאחר מכן על יורשם, הצה"ל, לטהר אותם שט-חי ספר, שבהם הייתה האוכלוסייה הערבית סכנה ישירה. עובדה היא כי יהודים פינו אוכלוסים בממדים זעירים, ורק יסודות בלתי לוחמים, וקנים וילדים וחלק מן הנשים — ממקומות מסוכנים ביותר, דבר זה חיזק את איומן-הצבור במגינים וליכד את האזרחים במסגרת מאמץ המלחמה.

● נספח ליתרון שיטות האימונים והתפיסה הטקטית של מרבית יחידותינו, נהנינו גם מיתרון הנסיון הקרבי המוקדם. חלק ניכר של הלוחמים הישראליים עברו את "טבילת האש" הראשונה, ונתנסו במלחמה בימי המאורעות, בפלוגות המר-מר והבטחון. כמה מהיחידות העבריות שירתו עם הצבא הברי-טי, בימי מלחמת העולם באיטליה, ועל כל אלה, במאבק, ביבשה ובים, נגד הכוחות הבריטיים שהגנו על משטר המנדט בסוריה, נגד היחידות הבריטיות, ובראשן חיל הפלמ"ח, רכשו יסיון לחימה רב-ערך בשני שלבי המלחמה הראשונים נגד הערבים המקומיים וה"מתנדבים" מארצות השכנות, בטי-בט שלטו הצבאות הסדירים. אכן, נכון הדבר שנסיון חזיר-ני זה לא כלל בתוכו הכשרה מספקת למסגרות המודדות עם צב-אות סדירים וגדולים, ביחס, אולם הוא שימש, ללא ספק, הזדמנות יפה לרוב הלוחמים לעבור את משבר "טבילת-הגנה", והן שהכריעו את הכף.

● שירות המודיעין הערבי נחל כשלונות קשים, לא כל-כך בטיב הידיעות ששאב על כוחותינו, מבחינה מספרית, אלא בעיקר בהערכת איכותם של לוחמנו מבחינה נפשית וצבאית. בשל כך זוללו האויב ביכולתנו, הקול רשח בתכנון ממשותף וחשף נקודות-תורפה קלות וחזותיות. הפולשים הישלו את חייליהם במלחמת-בזק שנצחנה מובטח הוא בלא לתבוע מהם מאמצים וקרבות. ועל כן לא היו נכונים למלחמה עקשנית. מיגעת ועוקבת-הדם. אין פלא, איפוא, כי רוח הציבור הערבי וצבאותיו שחה, משנודעה להם האמת, ובמקום תק-וה והתלהבות השתררו, ברחוב הערבי, דכאון ואפס-תוח-לת, שכמוהם בשעת מלחמה כמפלה למצאה. כנגד זאת, שירות המודיעין הצבאי שלנו ביחוד מודיעין-השדה, לא הסתפק בלי-קוט ובהמצאת ידיעות ועובדותיו לרוב, אלא גם השכיל לפרש את תוכנן ככל האפשר ולהסיק מהן מסקנות נכונות על אודות תכניותיו של האויב, על כוחו וליקויו. רבים מהמפקדים עשו שימוש מועיל בידיעות שנמסרו להם ואף הקדישו להן מעט ממצעם להגברת עילותו של מדור המודיעין והסיירות ביח-

● נספח ליתרון שיטות האימונים והתפיסה הטקטית של מרבית יחידותינו, נהנינו גם מיתרון הנסיון הקרבי המוקדם. חלק ניכר של הלוחמים הישראליים עברו את "טבילת האש" הראשונה, ונתנסו במלחמה בימי המאורעות, בפלוגות המר-מר והבטחון. כמה מהיחידות העבריות שירתו עם הצבא הברי-טי, בימי מלחמת העולם באיטליה, ועל כל אלה, במאבק, ביבשה ובים, נגד הכוחות הבריטיים שהגנו על משטר המנדט בסוריה, נגד היחידות הבריטיות, ובראשן חיל הפלמ"ח, רכשו יסיון לחימה רב-ערך בשני שלבי המלחמה הראשונים נגד הערבים המקומיים וה"מתנדבים" מארצות השכנות, בטי-בט שלטו הצבאות הסדירים. אכן, נכון הדבר שנסיון חזיר-ני זה לא כלל בתוכו הכשרה מספקת למסגרות המודדות עם צב-אות סדירים וגדולים, ביחס, אולם הוא שימש, ללא ספק, הזדמנות יפה לרוב הלוחמים לעבור את משבר "טבילת-

● האסטרטגיה ההתיישבותית היתה, ללא ספק, היסוד האיתן שעליו הושתתה הגנת היישוב ומכוחה הושג הנצחון. במשך חמש-עשרה השנים שקדמו למלחמת השחרור נקטו המוסדות המיישבים, בהדרגת ה"הגנה" ובהשפעתה, אסטר-טגיה התיישבותית, שהתחשבה בצרכים הגנתיים הכל-אמציים לא פחות מאשר בקביעת הבטחון של כל נקודת יישוב בפני עצמה. השבצת יישובים חלוציים, בעיקר קיבוצים, לתוך אזורים ערביים טהורים, על אף הדאגות והקשיים שהטבו לה"הגנה" ולמוסדות המיישבים, בימי שלום ובימי מלחמה, — היה, למעשה גורמים שרתקו כוחות-אויב ושימשו לנו בסיסי-זניקה, בשלב קרבות התנופה. יתר-על-כן, אותם יישו-בים שהוקמו לאורך עורקי התחבורה שבין איזור ערבי למש-הו, וכן בין הארץ והארצות השכנות, איפשרו לנו, למעשה, לתבר ולפצל את החזית הערבית עוד בשלבי-המלחמה הרא-שונים, וכן לעצור את שדרות הפולשים, בעצם שלב פליש-תם. לרושץ-המול, מספר היישובים ששכנו לאורך צירי הת-בנות האויב, היה פחות מהמינומם הדרוש, כדי שיהיה בידי-ה"ל לעצור בעד התקדמות האויב, בסמוך לגבולותיה המדי-ניים של הארץ. השתתפותה הפעילה של ההתיישבות במער-זות ההגנה על המדינה, לא זו בלבד שחסכה בכוחות-אדם, וקלה על הצבא להשתחרר למבצעים יומיים וסייעה בפת-רון הבעיה הכלכלית החמורה, אלא אף העלתה את רוח-העמידה של החיילים, שגדוקו באורח העמידה של המת-יישבים. נתברר, למעלה מכל ספק, כי לעתים קרובות הצלי-חו כוחותינו להחזיק ביישובי-חזית אפילו אם ישבו במקר-מות בלתי נוחים להגנה, בעוד שממלטי-שדה רגילים נעז-בו לא אחת. למרות שתנאיהם הגנתיים היו טובים יותר, כנראה שאין דומה להגנה על נקודת יישוב להגנה על "משלט-סחים". אסטרטגית "הכיתור המוקדם" מתוך ראייה הגולה, על-ידי הקמת נקודות-יישוב סביב מרכזים ערביים קבעה לא במעט את גורלם, אם פחות או אף יותר. אין ספק שמרכזים ערביים חיוניים כגון סבריה, וואה עכו, בית-שאן, נצרת ועוד, שהיו מוקפים יישובים עבריים, הקלה על כוחותינו את כיי-בושם, ואילו אותם מרכזים ערביים שלא היו מכותרים על-ידי יישובים עבריים, המלחמה עליהם קשתה בליהר, או שכיבושם נדחה לשעה רחוקה ופחות יותר. נקל לשער מה היה גורלה של ירושלים העתיקה. אילי הספיטה התנועה הציונית לצופף את ההתיישבות החלוצית מסביב לעיר.

● אסטרטגית המלחמה הנבונה של ה"הגנה" וצה"ל, — אף שלא היתה נקיה משגיאות, ביניהן מטרות ביתר — שימשה ללא ספק, גורם כביר בהשגת הנצחון. היא נקטה בדרך של התגוננות, (לאו דוקא סבילה), כל עוד הבריטים שלטו בארץ, ועל-ידי כך הגיחה להם לצאת במועד שנקבע, מבלי לתת תואנה לדחות את הפוגי, או לבטלם. הזמן נוצל, פחות או יותר, לרכישת ציוד חיוני ולגיוס, וכן לארגון ולאיומן כוחות-תגבורת. היא הודרזה לנצל, אם כי לא במלוא-ההיקף הדרוש והאפשרי, את פינוי הארץ על-ידי כוחות ממשלת המנדט, על-מנת לרכז בטחיים נוספים, להרחיק את הסכנה מעורקי התחבורה הראשיים שלנו, ולערוך את כוחותינו לקראת הכוחות הפולשים. עם שעת הכושר הרא-שונה עברו כוחותינו מהתגוננות פעילה למערכת חיקוף רבתי. ההימנעות מפניוים מבהלים (פרט לנקודות מצטות), העמידה בפני הפתיון שבאסטרטגית "קיצור-קיום", הצילה לנו, למעשה, את כל הגנב, הגליל המערבי ורוב הגליל העליון. כל המהלכים האסטרטגיים הללו היוו את המסגרת העקרונית הרחבה, ששימשה יסוד למהלכים הטקטיים. אכן, נכון, כי לא נעדרו גם שגיאות, הן בהנהלת המלחמה והן בביצועם של אי-אלה מבצעים. אולם השיגה העיקרי לא היה כל-כך בעצם המבצעים שנשללו כשם שבהספקת המב-צעים כטריק-עת, או במבצעים אלה הוחל בהם כלל. דבר זה נכון לגבי כל שלבי המלחמה, ובעיקר לגבי השלב האח-רון, כשהאפשרות לחסל את צבאות-האויב, ליכוח בארץ-ישראל שלמה ועם זאת להשיג שלום ברי-קייא, תחת שבי-תחנשק, היו בגדר השגנו המעשית של צה"ל.